

NOFILOLOGIK OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA XITOIY TILINI O'QITISHDA TALABALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Ro'zumova Gulbahor Matyakubbayevna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Xitoy tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi

1904chunhua@mail.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada xitoy tiliga o'qitishda nofilologik Oliy ta'lim muassasalari talabalarining kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirishdagi ustuvor yo'nalishlar tahlil qilingan bo'lib, aynan xitoy tilini o'rganuvchi talabalarining kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishda as qotadigan pedagogik texnologiyalar va axborot texnologiyalarining xususiyatlari, ishlatilishi, o'quvchining qaysi ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mo'ljallanganligi tahlil qilingan. Xitoy tilini o'rgatishda nofilologik Oliy ta'lim muassasalari talabalarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish yo'llarini ochib berish hamda taqqoslashdan iborat.

Kalit so'zlar: Xitoy tili, nofilologik ta'lim yo'nalishi, kommunikativ kompetentsiya, pedagogik texnologiyalar, axborot texnologiyalari.

ANNOTATION

The article analyzes the priorities in the formation of communicative competence of students of non-philological higher educational institutions in teaching the Chinese language, and its features, uses, what skills of pedagogical technologies and information technologies are intended for the development of communicative competence of students studying the Chinese language. In teaching the Chinese language, the nofilology consists in revealing and comparing ways to form communicative competence in students of higher education institutions.

Keywords: Chinese language, direction of non-philological education, communicative competence, pedagogical Technologies, Information Technology.

Butun dunyoda, Evropa Ittifoqida, Rossiyada va mamlakatimizda ta'limni isloh qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi kunga qadar doimiy ravishda islohotlar amalga oshirilmoqda, ob'ektiv asoslangan loyiha milliy tizimni rivojlantirish va takomillashtirish hech qanday to'siq yo'q. Shu bois bunday keng ko'lamli va muvaffaqiyatli rivojlanish va islohot tajribasini o'rganish milliy ta'lim tizimi eng

batafsil tahlil, tadqiqot va umumlashtirishga loyiqdir. Respublikamiz va xorijiy mamlakatlarning olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy – tadqiqot ishlarida ta’lim tizimida kommunikativ yondashuvning ahamiyati haqida g’oyalarni nazariy va uslubiy asoslari o’z aksini topgan. Xususan, ushbu masala bilan S.S.G’ulomov, A.A.Abduqodirov (“Iste’dod” jamg’armasi), A.A.Abduqodirov (O’zMU), M.Oripov, R.England, S.Novas, W.Souder va boshqa bir qator olimlar shug’ullanganlar. Xitoy ta’limining kommunikativ kompetensiyasini ta’lim muassasalarida qo’llash borasidagi ilmiy tadqiqotlar T.F.Bardina, V.D.Orexova, R.Hamdamiyov, S.I.Rahmonqulova, N.Hammond, A.Jones va boshqalar tomonidan olib borilgan.

Kommunikativ topshiriqlar orqali talabalarning faoliyatini tashkil qilish va boshqarish an’anaviy o’qitish metodidan faqli ravishda o’quv materiallarining talaffuzini, yangi leksikasini, grammatik materialini, eshitib va o’qib tushunilgan matnlarni, fikrini yozma bayon qilish usullarini muloqot jarayonida kompleks o’zlashtirishni ko’zda tutadi ya’ni o’quvchi kommunikativ topshiriqni bajarishni mashq qilayotgan jarayondayoq undagi leksik birliklarning talaffuzini, anglatgan ma’nosini, grammatik-sintaktik tuzilishini, jumla tuzilishidagi o’ziga xosliklarni egallab oladi. Topshiriq nutq darajasida o’zlashtirilgandan keyingina uning grafikifodalanishi tushunishga, o’rganilgan axbarot haqida fikrini yozma bayon qilishga va nihoyat undagi fonetik-grammatik qoidalarni o’rganishga kirishadi.

Nofilologik talabalarda kommunikativ kompetensiyani, ya’ni suhbatga kirisha olish salohiyatini shakllantirish va rivojlantirish, nutqiy faoliyat usullarini o’rgatuvchi kommunikativ topshiriqlar orqali tashkil qilinadi. Bunday topshiriqlar o’qituvchi tomonidan tayyorlanadi. Muloqot jarayonida kommunikativ topshiriqdagi fonetik, grammatik belgilarni idrok qilish taqlidiy o’zlashtirish yoki yod olish orqali amalga oshiriladi. Taqlidiy o’zlashtirish eshitgan jumla mazmunini audio-vizual vositalar yordamida idrok qilish orqali tashkil qilinadi. Yod olish esa kommunikativ topshiriqini bajargandan keyin o’zlashtirilgan og’zaki nutq materiali asosida uyushtiriladi. An’anaviy o’qitishda so’zlar ifodalagan ma’noni tushunmasdan yodlash xotirada uzoq saqlanmaslik bilan xarakterlanadi. Eshitib tushinilgan nutq materiali ko’p martalik takror asosida mustahkamlangach, bu talabaga o’z fikrini mazmunli ifodalash usullarini, ma’lum bir nutq vaziyatlarida suhbatdoshiga nimani gapirishni, qanday gapirish usullarini egallashga yordam beradi.

Xitoy tillini o’rganishda talaffuzning ahamiyati, o’rni dastur talabidir. Nutq faoliyatining til materiallardan biri fonetikadir. Xitoy tilida talaffuzni o’rgatish nutq faoliyatini o’rgatishda muhim o’rin tutadi. Unutq faoliyatini asosini tashkil etadi, chunki tovushdan tuzilgan til kishilik jamiyatining birdan-bir bo’lagidir. Talaffuz yoki

fonetik material nutq faoliyatining materiali bo'lib xizmat qiladi. Talaffuz mazmuni bo'yich o'quvchilar¹⁵:

- 1) Xitoy tili unli, undosh tovushlarning va ularni talaffuz qilishni;
- 2) unli larni uzun (cho'ziq) qisqa talaffuz qilishni;
- 3) Xitoy tovushlarni o'zbek tovulari bilan taqqoslashni;
- 4) Xitoy bo'g'in tizimini tuzilishini;
- 5) So'zlarda urg'u, ohangini;
- 6) Gap larni ma'nodor guruxlarga ajratish;
- 7) Unli larning urg'u tushmaganda kuchsizlanishi;(reduksiya)ni o'rganadilar.

Talaffuzni o'rgatish asosan nutq faoliyati turlarini shakllantirishga, o'stirishga, rivojlantirishga qaratilishi, bo'ysundirilishi kerak. Sharq tillari, xususan xitoy tili tovushlari o'zbek tilidagi tovushlardan kuchli farq qilib talaffuz qilinadi. Bu esa talabalarda malaka va ko'nikmalarni shakllantirishni taqazo etadi.

Alohida so'zlarni emas, iboralarni yodlashga harakat qilish tavsiya etiladi. Har bir yodlanayotgan yangi iboralar ishtirokida kamida 10 ta gap tuziladi va ularni qayta-qayta o'qish orqali yodlanayotgan iboraning har birini eslab qolishga harakat qilish talab qilinadi. Bularga quyidagilarni keltirish mumkin:

1. 你必须工作吗?
2. 我工作很忙?
3. 他没有工作。
4. 你做作业了没有?
5. 我要工作挣钱。

Ushbu misollarda belgilangan so'zga gap tuzilgan. Ahamiyatlisi barcha gaplarda ushbu so'z turli o'rinlarga qo'llanilgan va deyarli turlicha ma'moga ega. Bunda talaba so'zni turli xil gapda qo'llanilishi o'rganadi. Muloqot qobiliyati oshishiga katta yordam beradi. Bilmay turgan so'zningizni so'rab olib, suhbatni davom ettirib ketishingiz butunlay jim bo'lib qolishga nisbatan ancha yaxshiroq yechim hisoblanadi. Xitoy tilida gapirishni o'rganish jarayonida talaba o'zini erkin tuting va hayajonlanishsiz, butun e'tiborni gapirishga qaratishi lozim. Gapirish jarayonida xatolarga yo'l qo'yish tabiiy ekanligini tushunish kerak. Hech kim xatolardan holi emas. Tabiiyki, talaba ham gapirishni o'rganishda xatolarga yo'l qo'yadi. Muhimi, bu xatolarda to'xtab qolmasdan, gapirishning yuqoriroq, keyingi bosqichiga ko'tarilish va o'z ustida tinimsiz ishlash, ekanligini doim yodda tutish darkor.

Og'zaki va yozma munozaralarni o'tkazish uchun tushunchalarni, fikrlarni, his-tuyg'ularni, dalillarni va fikrlarni ifodalash va izohlash til orqali amalga oshiriladi. Bunday shovqinlar yozma yoki og'zaki tilning grammatik, pragmatik va

¹⁵ Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi.-T. 1996

sosiolingvistik xususiyatlarini belgilovchi turli xil ijtimoiy va madaniy kontekstlarda yuz berishi mumkin.

Lingvistik kompetentsiyalar aloqa kompetentsiyalari bilan juda bog'liq va ular hatto teng deb qaraladi. Ilmiy ishlab chiqarish va aloqa sohasida lingvistik kompetentsiyalar tilning, ayniqsa yozma tilning adekvat ishlatilishi bilan bog'liq bo'lib, ular quyidagilar bilan tavsiflanadi¹⁶:

(1) yozma tildan etarli darajada foydalanish va tarkibni tuzish;

(2) ilmiy hujjatlarni o'quvchining ona tilida o'qish va yozish;

(3) hujjatlarni o'qish, yozish va boshqa ona tillariga, xususan, eng ko'p ishlatiladigan (masalan, xitoy tiliga) tarjima boshqa tilni to'liq bilishini anglatmasligi mumkin, ammo bu uning etarli darajada bo'lishi uchun etarli bo'lishi kerak.

Lingvistik kompetentsiyalar axborot kompetentsiyalari bilan ham bogliqdir, chunki ilmiy hujjatlarni to'g'ri yozilishi va tadqiqot natijalarini tavsiflash turli xil ilmiy matnlarni tushunishda va ishlab chiqarishda qo'llab-quvvatlanadigan axborot izlash, tanlash, tuzish va qayta ishlash vakolatlarini namoyish qilishni talab qiladi. tomoshabinlar. Lingvistik kompetentsiyalar turli jamoalar yoki tinglovchilar (ilmiy yoki keng omma) uchun mo'ljallangan, muvaffaqiyatli ilmiy aloqani amalga oshirish uchun bir-biri bilan o'zaro bog'liq va o'zaro qo'llab-quvvatlanadigan qobiliyatlarni, bilimlarni va munosabatlarni o'z ichiga oladi. Agar ular lingvistik nuqtai nazardan to'g'ri materiallangan bo'lsa, aloqa ma'lumotlarini etkazish va hatto undan foydalanish.

Ta'limning har qanday shaklida, lingvistik kompetentsiyalar barcha odamlar uchun keng, ko'ndalang, ko'p qirrali va asosiy bo'lishi kerak, shuningdek har bir ilmiy madaniyat va intizomga xosdir¹⁷. Ushbu kompetentsiyalar o'qish kabi boshqa shaxsiy qobiliyatlar bilan juda bog'liq, chunki kim o'qimasa, to'g'ri yoza olmaydi. Ushbu vakolatlar mutaxassislar (ilmiy hamjamiyatlar) yoki keng jamoatchilikning (barcha ijtimoiy sohalarga ilmiy tarqalishi) turli guruhlardagi odamlarning jamoaviy o'zaro ta'siri va bilimlarini ishlab chiqarish uchun zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. *Jalolov J. Chet tilini o'qitish metodikasi.* - Toshkent. "O'qituvchi nashriyoti" 1996 y.
2. *Lingvistik kompetentsiyalar [Reyzabal, 2012].*
3. *Ломб К. Как я изучаю языки. Заметки полиглота. М.: ООО «Манн, Иванов и Фербер («МИФ»)», 2017.*

¹⁶ Lingvistik kompetentsiyalar [Reyzabal, 2012].

¹⁷ Lingvistik kompetentsiyalar [Reyzabal, 2012].